

2023 Eğitim Vizyon Belgesi: Ortaöğretim ve Sınavlar

MÜBERRA NUR EMİN

- 2023 Eğitim Vizyon Belgesi'nde ortaöğretime yönelik temel hedefler nelerdir?
- Okullar arası imkan farklılıklarının azaltılması için neler yapılmalıdır?
- 2023 vizyonunda merkezi sınavların yeri nasıl ele alınmıştır?

GİRİŞ

Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk uzun süredir üzerinde çalışılan 2023 Eğitim Vizyon Belgesi'ni kamuoyu ile paylaştı. Hem eğitim camiasında hem de kamuoyunda vizyon belgesine olan ilgi ve beklenti bir hayli yüksekti. Eğitimin temel paydaşları olan okul, öğretmen, öğrenci ve içeriğe yönelik 300'ü aşkın hedef belirtilen belgede bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için üç yıllık bir plan taslağı sunuldu. Bu çalışmada vizyon belgesinin ortaöğretime yönelik hedefleri, okullar arası imkan farklılığının azaltılması ve bu çerçevede kademeler arası geçiş sınavları ele alınmaktadır.

EĞİTİM SİSTEMİNİN BELKEMİĞİ: ORTAÖĞRETİM

2023 Eğitim Vizyon Belgesi'nin kamuoyuna sunumu sırasında Bakan Ziya Selçuk ortaöğretim kademesini eğitim sisteminin belkemiği olarak nitelendirmiştir. Gerçekten de ortaöğretim öğrencilerin ilgi ve yeteneklerinin belirlenmesi, yükseköğretime ve mesleğe

ilişkin yönelimlerinin temelini oluşturması bakımından eğitim sisteminin kritik kademelerindedir. Bakan Selçuk ortaöğretim müfredatında Anglosakson ülkelerde ve Japonya, Singapur gibi devletlerde 5-6 ders bulunduğunu, Türkiye'de ise bu sayının 15-16 olduğunu belirtmiştir. Bu durumun çocukların sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlere vakit ayıramamasına, yalnızca üstünkörü sınavlara hazırlanmasına, bu nedenle derin analitik düşünme becerilerini geliştirememesine neden olduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla ortaöğretimde çocukların ilgi, yetenek ve mizaçlarına katkı sağlayacak şekilde ders çeşidinin azaltılması hedeflenmektedir.

Bununla birlikte ilkokuldan başlamak üzere her kademedede çocukların akademik bilgilerini pratiğe dönüştürebilecekleri, spor, sanat ve kültürel faaliyetlere ilişkin yeteneklerini geliştirebilecekleri tasarım-beceri atölyelerinin kurulması planlanmaktadır. Öğrencilerin vakitlerinin büyük bir çoğunluğu okulda geçmektedir. Tasarım-beceri atölyeleri sayesinde öğrenciler aka-

MÜBERRA NUR EMİN

Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji bölümünden mezun olduktan sonra aynı üniversitenin Tarih bölümünde yan dal yaptı. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyoloji bölümünde yüksek lisansını "Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Devlet Okullarında Karşılaştığı Sorunlar" başlıklı tez çalışması ile tamamladı. Aynı üniversitede doktora çalışmasına devam etmektedir. Eğitim sosyolojisi, eğitim politikaları, göç ve sosyal politikalar alanlarında çalışan Emin, aynı zamanda, SETA'da Eğitim ve Sosyal Politikalar Direktörlüğü'nde araştırma asistanı olarak çalışmaktadır.

demik becerilerin yanı sıra sosyal, sportif ve kültürel etkinliklere vakit ayırma ve bu alanlarda kendilerini geliştirme imkanı bulacaklardır. Ancak bu atölyelerin etkili ve verimli olması için başta öğretmenler olmak üzere okul iklimi, yönetim, bütçe, fiziksel kapasite, veli desteği gibi unsurlar oldukça önemlidir. Dolayısıyla ciddi bir mali ve insani kaynağa ihtiyaç duyulduğu göz ardı edilmemelidir.

Vizyon belgesinde ortaöğretime yönelik belirtilen diğer hedefler arasında alan seçiminin 9. sınıfta gerçekleştirilmesi ve pilot bölgelerden başlamak üzere 12. sınıflara yönelik yükseköğretime hazırlık ve oryantasyon programlarının düzenlenmesi yer almaktadır. Nitekim 2018 yılı Yükseköğretim Kurumları Sınavı'na (YKS) başvuran 2 milyon 381 bin adayın 397 bini halihazırda bir yükseköğretim programına yerleşmiş adaylardan oluşmaktadır.¹ Geçtiğimiz yıllarda da benzer durumlar söz konusudur. Dolayısıyla bu sayının çokluğu yükseköğretim tercih süreçlerinde sağlıklı bir yönlendirme eksikliği olduğunu göstermektedir. Bu nedenle ortaöğretim öğrencilerinin ilgi, yetenek ve mizacına göre alan belirlemesini daha erken yıllarda yapması ve yükseköğretime hazırlık oryantasyon programlarının düzenlenmesi öğrencilerin yükseköğretim ve mesleki seçimlerinde daha sağlıklı tercihlerde bulunması bakımından avantaj sağlayacaktır. Dolayısıyla güçlü bir Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik (PDR) mekanizmasının oluşturulması elzemdir.

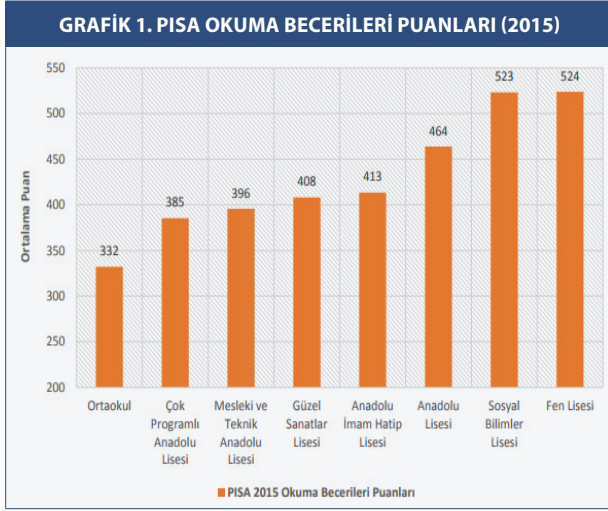
Vizyon belgesinde PDR hizmetlerinin mevzuat düzeyinde yeniden yapılandırılacağı belirtilmiştir. Ayrıca rehber öğretmenlerin mesleki gelişimlerine yönelik Yükseköğretim Kurulu (YÖK) ile iş birliği yapılarak ulusal ve uluslararası düzeyde lisansüstü eğitim ve sertifika gibi programlarla destekleneceği vurgulanmıştır. Ancak bu eğitimlerin öğretmenleri uygulama sahasından uzaklaştıracak, etkisi zayıf hizmet içi eğitimlere dönüşmemesi için güçlü ve etkili bir şekilde program-

lanması gerekmektedir. Mevcut rehber öğretmenlerin yanı sıra yeni yetişecek öğretmenlerin de öğrencilere kariyer rehberliği sunabilmesi için eğitim fakültelerine sorumluluk düşmektedir. Bununla birlikte her okulun içinde bulunduğu şartlara göre rehber öğretmenlerin farklı eğitim süreçlerinden geçmesine ihtiyaç vardır. Örneğin mülteci nüfusun yoğun olduğu bölge ve okullarda görev yapan rehberlik öğretmenlerinin bu konuda ana dili ve kültürü farklı çocuklar ile iletişim kurma, travmaya uğrayan çocuklara yönelik psikolojik danışmanlık yapabilme, okula ve topluma uyum konusunda rehberlik edebilme gibi kapsayıcı eğitimlere ihtiyaç söz konusudur.

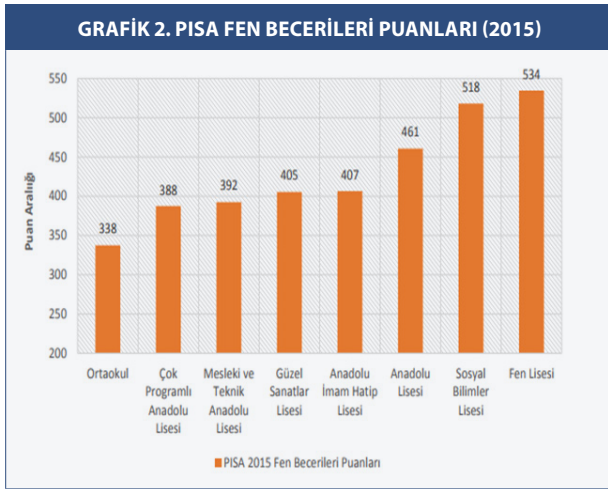
OKULLAR ARASI İMKAN FARKLILIĞININ AZALTILMASI

Eğitime yönelik üretilen her politikanın uygulama sahası olan okullar vizyon belgesinin üzerinde önemle durduğu konuların başında gelmektedir. Son on yılda Türkiye'deki okul ve derslik sayılarında ciddi bir artıştan söz edilebilir. Bu artışla beraber kalabalık sınıf mevcutlarında önemli ölçüde iyileşme yaşanmıştır. Ancak niceliksel olarak iyileşme görülse de okulların nitelikli kullanıma geçişi için güçlü revizyonlara ihtiyaç söz konusudur. Hem ulusal hem de uluslararası çalışmalarda görüldüğü üzere Türkiye'de okullar arası imkan farklılığı oldukça yüksektir. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yeterli derslik sayısı, kütüphane, laboratuvar, teneffüs alanı gibi konularda her okulun standartları belirlenmişse de okulların imkan ve donanımları bulunduğu coğrafya ve sosyolojiye, idareci, öğretmen, öğrenci ve veli profiline göre çeşitlilik arz etmektedir. Bu çeşitlilik ise öğrencilerin akademik başarılarını ve sosyal gelişimlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Dahası bu farklılık okul türlerinde de kendisini belirgin bir şekilde göstermektedir. Yapılan ulusal ve uluslararası sınav sonuçlarına bakıldığında okul türleri arasında hiyerarşik bir farklılığın olduğu bilinmektedir.

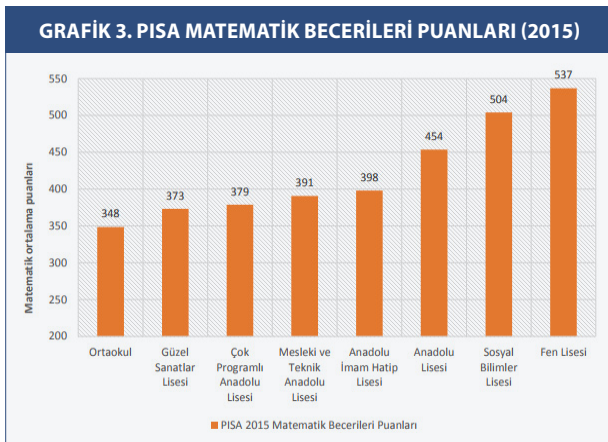
1. "2018 YKS Yerleştirme Sonuçlarına İlişkin Sayısal Bilgiler", ÖSYM, 2018.

Kaynak: MEB, 2016.

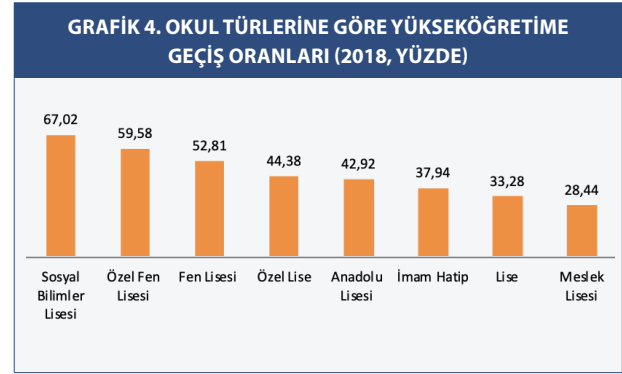

Kaynak: MEB, 2016.

Kaynak: MEB, 2016.

Grafiklerden (1, 2 ve 3) de görüldüğü üzere PISA 2015 sınav sonuçlarına göre Türkiye’de fen ve sosyal bilimler liseleri matematik, okuma ve fen alanlarında 500 ve üzeri puanlar alarak Türkiye ortalamasının üzerine çıkmıştır. Anadolu liseleri, imam hatip ve meslek liseleri ise ortalamasının altında kalmıştır.² Dahası PISA raporunda her 30 puanın bir öğretim yılına tekabül ettiği belirtilmektedir. Bu da fen ve sosyal bilimler liseleri ile çok programlı Anadolu liseleri arasında yaklaşık 4-5 yıllık bir fark olduğunu göstermektedir. Bu durum akademik başarı anlamında okul türleri arasındaki ciddi farklılığı ortaya koymaktadır. PISA’ya göre liseler arasındaki hiyerarşi yükseköğretime geçiş sınavlarında da açık bir şekilde görülmektedir. Fen ve sosyal bilimler lisesi mezunları imam hatip lisesi ve mesleki ve teknik lisesi mezunlarına oranla lisans programlarına daha fazla yerleşmektedir (Grafik 4). Liseler arasındaki bu hiyerarşi farkı ortaöğretim sistemi üzerindeki baskıyı daha da artırmaktadır.³

Kaynak: ÖSYM 2018 verilerinden oluşturulmuştur.

PISA verileri Türkiye’de bölgeler arası farklara ilişkin de önemli veriler sunmaktadır. Örneğin matematik puanı Batı Marmara’da 431 iken Ortadoğu

2. Milli Eğitim Bakanlığı Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı: PISA 2015 Ulusal Raporu*, (MEB, Ankara: 2016).

3. Z. Çelik, S. Yurdakul, H. Bozgeyikli ve S. Gümüş, *Eğitime Bakış 2017: İzleme ve Değerlendirme Raporu*, (Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara: 2017).

Anadolu bölgesinde 370'tir.⁴ Yani ülkenin batısı ile doğusu arasında 60 puanlık fark vardır. Bir başka ifadeyle ülkenin doğusu ile batısı arasında iki yıllık fark bulunmaktadır. PISA akademik başarının yanı sıra sınava katılan her bir öğrenci için sosyoekonomik ve kültürel indekse dair de veriler sunulmaktadır. Bunu da öğrencilerin ailelerinin eğitim durumu, mesleki statüsü, evlerindeki eğitim ile ilgili araç ve gereçlerine ilişkin sorular ile ölçmektedir. Örneğin OECD ülkeleri arasında aileleri yüksek eğitilmiş öğrenciler alt düzey eğitilmiş ebeveynlere sahip öğrencilerden 77 puan daha ileridedir. Benzer şekilde ebeveynleri yüksek statülü çocuklar ile düşük statülü ebeveynlerin çocukları arasında 85 puan fark bulunmaktadır. Türkiye ise sosyoekonomik ve kültürel açıdan en yüksek dezavantajlı öğrencilere sahip ülkeler arasında yer almaktadır.⁵ Dolayısıyla vizyon belgesinde belirtilen okullar arası imkan farklılıklarının azaltılması ve sosyoekonomik olarak dezavantajlı çocuklara yönelik destek mekanizmalarının oluşturulması hedefi eğitimde fırsat eşitliği anlamında oldukça önemlidir.

Okullar arası imkan farklılığının azaltılması için öncelikle her okulun bulunduğu bölgenin özelliklerine göre yönetim, finans, öğretmen ihtiyacı, fiziki ve teknolojik donanım, sosyal, sportif ve kültürel faaliyetlere yönelik maddi ve beşeri kaynak, öğrencilerin akademik başarısı, sosyoekonomik durumları, veli profillerine yönelik derinlemesine ihtiyaç analizinin yapılması gerekmektedir. Bu minvalde vizyon belgesinde her okulun kendi imkanları ve ihtiyaçları doğrultusunda gelişim planını oluşturacağı ve bu plana uygun olarak destekleneceği "okul gelişim modeli"nin hayata geçirilmesi hedeflenmektedir. Okul gelişim planının hazırlanması sürecinde il/ilçe milli eğitim müdürlerine, okul müdürlerine, öğretmenlere

ve velilere kritik roller düşmektedir. Böylece eğitimde yerel aktörlerin de sürece aktif olarak dahil edilmesi planlanmaktadır. Yerel aktörler ile oluşturulacak okul gelişim planı sayesinde her okulun yıllar içerisinde kattığı mesafe izlenecek ve okullar buna göre desteklenecektir. Netice itibarıyla okul gelişim modelinin okullar arası imkan farklılığını azaltmada önemli bir araç olması beklenmektedir.

ORTAÖĞRETİME GEÇİŞ SİSTEMİ: SINAV BASKISININ AZALTILMASI

2023 vizyon belgesinde ortaöğretime geçiş sistemine yönelik doğrudan bir değişiklikten söz edilmemiştir. Ancak belirtilen orta vadeli hedeflerin arasında sınav olan ihtiyacın azaltılması yer almaktadır. Türkiye pek çok ülkenin toplam nüfusuna tekabül eden, yaklaşık 18 milyona ulaşan yüksek bir öğrenci sayısına sahiptir.⁶ Bu nüfusun yaklaşık 5 milyonu ortaokul düzeyindedir ve her yıl 1 buçuk milyon üzerinde öğrenci ortaöğretime geçmektedir. Dahası 2012'de 4+4+4 ile birlikte zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması çağ nüfusunun tamamının okullaşmasını sağlamıştır. Dolayısıyla artan öğrenci nüfusu ile birlikte liselere geçişte eleme sistemine duyulan ihtiyaç kaçınılmazdır. Nitekim dünya örneklerine baktığımızda "çok başarılı" öğrenciler ile diğer öğrencilerin belirli eleme sistemlerinden geçerek "seçici" okullara yerleştirildiği bilinmektedir. Bu eleme sistemi Çin, Japonya, Güney Kore, ABD gibi ülkelerde merkezi sınavlara dayalı iken Almanya, Finlandiya gibi ülkelerde öğrencinin okul notları ve öğretmen görüşleri temel alınarak gerçekleştirilmektedir (Tablo 1).⁷

Dolayısıyla dünyada olduğu gibi Türkiye'de de merkezi sınavların işlevselliği ve toplumsal meşruiyeti oldukça yüksektir. Burada esas tartışılması gereken sınavın kendisinden ziyade sınavın içeriği, amacı, uy-

4. Millî Eğitim Bakanlığı Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı: PISA 2015 Ulusal Raporu*.

5. OECD, *PISA 2015 Results (Volume II): Policies and Practices for Successful Schools*. (PISA, OECD Publishing, Paris: 2016).

6. "Türkiye'nin Öğrenci Sayısı 143 Ülkenin Nüfusunu Aştı", Anadolu Ajansı, 18 Eylül 2018.

7. B. S. Gür, Z. Çelik ve İ. Coşkun, "Türkiye'de Ortaöğretimin Geleceği: Hiyerarşi mi, Eşitlik mi?", *SETA Analiz*, Sayı: 69, (2013).

TABLO 1. DÜNYADA SEÇİCİ AKADEMİK LİSELERE GEÇİŞ SİSTEMLERİ

	SINAV			OKUL PERFORMANSI	
	Ortaokul Bitirme Sınavı	Merkezi Giriş Sınavı	Okul Bazlı Giriş Sınavı	Okul Notları	Öğretmen Görüşleri
ABD (sınavlı okullar)		*			
Japonya		*	*	*	
İngiltere (gramer)		*	*		
Macaristan		*	*	*	
Güney Kore		*		*	
Hollanda		*			
Çin	*				
Fransa	*			*	*
Rusya	*				
İtalya	*				
Danimarka	*		*		
Singapur	*			*	
İsviçre			*	*	*
Almanya (gimnasyum)				*	*
Finlandiya				*	

Kaynak: Gür, Çelik ve Coşkun, "Türkiye'de Ortaöğretimin Geleceği: Hiyerarşi mi, Eşitlik mi?".

gulanışı, nasıl bir yerleştirme sistemine dayandığı gibi hususlardır. Zira Türkiye'de yıllar içerisinde sınavla öğrenci alan okul türleri ve sayılarındaki artış okullar arasındaki hiyerarşiyi derinleştirmiş ve öğrencilerin tamamında sınav baskısı oluşturmuştur. Bu çerçevede öğrenciler ve aileleri için hangi okulun seçileceği ciddi bir kaygı unsuru olmaktadır. Bu kaygı öğrencilerin dersane ve özel ders gibi okul dışı kaynaklara yönelimini de artırmıştır. Dolayısıyla buradaki sorun sınavın olup olmaması değil sınavla öğrenci alan okulların ve liselere geçiş sisteminin kapsamının nasıl şekilleneceğidir.

Geçen yıl uygulamaya konulan ve kamuoyunda Liselere Geçiş Sistemi (LGS) olarak adlandırılan yeni ortaöğretime geçiş sistemi ile birlikte öğrencilerin yüzde 10'unun sınavla, geri kalanının ise adrese dayalı yerleştirildiği daha makul bir sisteme geçilmiştir. Böylece hem tüm sekizinci sınıf öğrencilerinin sınavla

girme zorunluluğu kaldırılmış hem de sınavla öğrenci alan okul sayısında ciddi bir azalma yaşanmıştır. Konu ile ilgili SETA'nın daha önce yaptığı çalışmalarda da ısrarla vurguladığı üzere⁸ 2023 hedefleri içerisinde sınavla öğrenci alan okul sayılarının azaltılması oldukça isabetlidir. Böylece zaman içerisinde "seçkin" okullar "daha başarılı" öğrencileri seçme imkanı bulacak, diğer okullar ise daha heterojen bir öğrenci yapısına kavuşacaktır. Bu durum okullar arası farklılıkların azalmasına katkı sunacak ve adrese dayalı yerleştirmelerin toplumsal kabulünü de artıracaktır.

Vizyon belgesinde sınavın içeriğinin akıl yürütme, eleştirel düşünme, yorumlama, tahmin etme ve benzeri zihinsel becerilerin kullanılması yönünde düzenleneceği vurgusu da önemlidir. Bu içeriğe göre hazırlanmış sınav örneklerinin düzenli periyotlarla öğretmen ve

8. Gür, Çelik ve Coşkun, "Türkiye'de Ortaöğretimin Geleceği: Hiyerarşi mi, Eşitlik mi?".

öğrenciler ile paylaşılacak olması öğretmenlerin sınav yaklaşımını benimsemelerine, öğrencilerin de bu yaklaşıma göre hazırlanmalarına olanak sağlayacaktır. Ayrıca geçen yıl uygulanmayan öğrencilerin ortaokul başarı puanlarının ortaöğretime yerleştirme sürecini etkilemesinin yeniden getirilmesi öğrenci-okul ilişkisini güçlendirmek adına olumlu bir karardır.

Bunun yanı sıra vizyon belgesinde sınavların işlevselliği ile ilgili de bir dönüşümden bahsedilmektedir. Şöyle ki mevcut sistemde sınavlar öğrencileri puanla sıralayarak eleme ve bir üst kademeye geçirme işlevi görmektedir. Bu da öğrenci ve okulların mevcut durumlarının tespit ve telafisini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle sınavlara eleme işlevinin yanı sıra öğrencileri ve okulların mevcut durumlarını izleme ve değerlendirme işlevi kazandırılması hedeflenmektedir.

SONUÇ

Eğitimin kişilerin bireysel gelişimi ve toplumsal hareketlilikleri üzerindeki yadsınamaz etkisi nedeniyle her bireye eşit eğitim olanakları sunmak eğitim politikalarının temel hedefidir. 2023 vizyon belgesi eğitimin niteliğinin artırılması ve eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasına yönelik üç yıllık stratejik hedefler ortaya koymaktadır. Her ne kadar üç yıllık bir süre belgedeki hedeflerin gerçekleştirilmesi için yeterli gözükmesine de eğitimde orta ve uzun vadeli bir yol haritası oluşturulması anlamında önem arz etmektedir.

Vizyon belgesinde eğitim sistemimizin en temel sorunlarından biri olan okullar arası imkan farkının azaltılması vurgusu oldukça önemlidir. Bu hedefe hizmet edecek bir diğer önemli mesele ise okul gelişim modelinin oluşturulmasıdır. Okul gelişim modeli ile imkanlar bakımından dezavantajlı okullar ve bu okullarda eğitim gören öğrencilerin durumlarında iyileşme sağlanması beklenmektedir. Okullar arası farkın azalması sınavla öğrenci alan okul sayılarında düşme yaşanmasına ve böylece öğrenciler üzerindeki sınav baskısının azalmasına katkı sunacaktır. Ayrıca 2023 vizyon belgesinde sınavların işlevselliği bakımından bir dönüşüm öngörülmektedir. Bu dönüşüm ile sınavların öğrencileri sıralama ve eleme işlevinin yanı sıra okul ve öğrencilerin mevcut durumlarının tespit edilmesi ve iyileştirilmesine yönelik işlev kazanması hedeflenmektedir. Bunun yanı sıra kademeler arası geçiş sınavları sürecinde güçlü rehberlik hizmetinin sunulması öğrencilerin sağlıklı tercih yapmalarını ve böylece daha nitelikli bir yükseköğrenim sürecinden geçmelerini sağlayacaktır.

Vizyon belgesinde belirtilen bu hedeflerin sağlıklı eylem planlarına dönüşebilmesi için üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve MEB iş birliği içerisinde olmalıdır. Bu alanda yapılacak araştırma ve akademik çalışmaların sayısı artırılmalı ve MEB tarafından bu çalışmalar veri temini, alanda çalışma imkanı ve bürokratik süreçlerin kısaltılması noktasında desteklenmelidir.

